

«Дарагое мне – і маё – беларускае»

Навуковы зборнік
да 100-годдзя з дня нараджэння
прафесара Ф. М. Янкоўскага

RĪGA
BALTKRIEVIJAS VĒSTURES UN KULTŪRAS INSTITŪTS
2018

УДК 811.161.3
ББК 81.2 (4 Бен)

*Навуковы зборнік рэкамендаваны да друку
кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(пратакол № 1 ад 31.08.2018)*

Рэдакцыйная калегія:

Г. М. Валочка, Л. С. Васюковіч, Н. В. Гаўрош, М. А. Даніловіч,
Д. В. Дзятко, В. І. Іўчанкаў, В. А. Ляшчынская, В. К. Мароз,
П. А. Міхайлаў, В. І. Несцяровіч, М. І. Новік, Н. М. Няmkовіч,
В. Д. Старычонок (старшыня рэдкалегіі), Т. Р. Трафімовіч,
В. В. Шур, Л. І. Яўдошына

Навуковы рэдактар:

Д. В. Дзятко, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Рэцэнзенты:

В. У. Зелянко, доктар педагагічных навук, дацэнт,
І. П. Кудраватых, доктар філалагічных навук, прафесар

**“Дарагое мне – і маё – беларускае” : навуковы зборнік да 100-годдзя
з дня нараджэння прафесара Ф. М. Янкоўскага / рэдкал.: Г. М. Валочка
[і інш.]; навук. рэд. Д. В. Дзятко. – Мiнcк: BVKI, 2018. – 471 с. : іл.
ISBN 978-9984-897-37-0**

Кніга складаецца з матэрыялаў Міжнародных навуковых чытанняў, якія праходзілі на базе кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка і былі прысвечаны 100-годдзю вядомага беларускага лінгвіста, пісьменніка і педагога Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага.

Адрасуецца навуковым работнікам, выкладчыкам, аспірантам, студэнтам і ўсім, хто цікавіцца праблемамі ўсходнеславянскага мовазнаўства.

“Дарагое мне – і маё – беларускае” – уласнаручны надпіс Ф. М. Янкоўскага на тытульным лісце яго зборніка “Само слова гаворыць...” (1986), які захоўваўся ў кнігазборы Т. М. Трыпуцінай.

УДК 811.161.3
ББК 81.2 (4 Бен)

ISBN 978-9984-897-37-0

© BVKI, 2018

Большасць аўтараў (у тым ліку М. Грахоўскі) выкарыстоўваюць дзеяслоў *хацець* у ролі элементарнага, і гэты выбар апраўданы наступнымі аргументамі: а) распаўсюджанасць ужывання; б) абсалютнае разуменне значэння дзеяслова носьбітамі мовы. Значэнне жадання імпліцыравана значэннем мэты, з'яўляецца семантычным кампанентам значэння мэты. Валітыўныя дзеясловы называюць дзеянні, якія адносяцца да асобы, значыць яны імпліцыруюць наяўнасць свядомасці. У сілу свайго значэння яны "патрабуюць" сінтаксічнай пазіцыі з указаннем на мэту валітыўнага дзеяння. Пазіцыя для мэтавага інфінітыва складае іх пастаянную сінтаксічную ўласцівасць. Адзначанія заўвагі дазваляюць сцвярджаць, што дзеясловы волевыяўлення ўдзельнічаюць у выражэнні мэтавага значэння.

Як паказвае фактычны матэрыял, найбольш прадуктыўнымі для выражэння мэты з'яўляюцца дзеяслоўныя канструкцыі, ролю галоўнага дзеяслова у якіх выконваюць дзеясловы руху (*ісці, рухацца, накіроўвацца*). Вызначэнне груп дзеясловаў, якія ўдзельнічаюць у выражэнні ядзерных і перыферычных значэнняў мэты, дае магчымасць назваць дзеясловы, што складаюць ядро лексіка-граматычнага класа мэтавых дзеясловаў і яго перыферыю. Ядро класа складаюць дзеясловы, якія служаць для выражэння чыста мэтавага значэння, перыферыю – дзеясловы, якія служаць для выражэння семантычных разнавіднасцей значэння мэты і выпадкаў сумяшчэння значэння мэты з іншымі лексіка-граматычнымі значэннямі.

Лексічнае значэнне дзеяслова з'яўляецца адным з асноўных фактараў, якія рэгулююць здольнасць дзеяслова адкрываць пазіцыю для выражэння сінтаксічнай семантыкі і вызначаюць ступень спалучальнасці кожнага дзеяслова з рознымі спалучэннямі слоў. Паколькі семантычная макраструктура сінтаксічнай катэгорыі мэты характарызуецца адкрытасцю, незамкнутасцю, апісаць усе лексічныя адзінкі пэўнага лексіка-граматычнага класа слоў немагчыма, як немагчыма і пералічыць усе сінтаксічныя канструкцыі са значэннем мэты.

Літаратура

1. Grochowski, M. Pojecie celu: studia semantyczne. – Wrocław – Warszawa, 1980. – S. 29–60.

Русица Лёвушкіна

ЛЕКСЕМЕ ИЗ СФЕРЕ ПРАВОСЛАВЉА У ПРЕВОДУ НА СРПСКИ ЈЕЗИК РОМАНА „ЛАВР“ ЕВГЕНИЈА ВОДОЛАСКИНА (ПРОБЛЕМАТИКА (НЕ)ОДГОВАРАЈУЋИХ ПРЕВОДНИХ ЕКВИВАЛЕНАТА)

1.0. Роман „Лавр“ написан је 2012. године, а 2013. добио је награду „Большая книга“. Добитник је и низ других награда и у Русији је до сада продат у преко 125000 примерака. Преведен је на око 25 језика. Ради се о по много чему интересантном роману, од чега ћемо само поменути оно

што је важно за наше истраживање: књига је написана умногоме не само руским, него и староруским и црквенословенским језиком. Сви ови језици преплићу се у њој, што је у складу са описивањем радње и јунака из средњег века. У складу с тим је и мноштво лексике и фрагмената из сфере православне духовности, о којој ће и бити речи даље.

1.1. Превод овог романа на српски језик био је један од првих. Само се превод на италијански појавио хронолошки раније. Оба ова превода штампана су већ 2013. У Србији је књигу издала издавачка кућа „Драслар партнер“ [в. 5] и то је до сада једино издање које на српском језику постоји. Преводилац „неисторијског романа“, како га сам аутор назива, на српски језик, јесте Радмила Мечанин, иначе веома плодан преводилац руске књижевности у српској средини. Она је у поднаслову навела да се ради о „животопису“, што је умногоме истина, иако на овај начин није верно пренет ауторов назив сопствене књиге.

1.2. У раду је примењен аналитички поступак: *иманентни* (изворног и преводног текста, понаособ) и *компаративно-стилистички* (изворног текста и превода једног према другом), како би се извршило вредновање преводног текста [в. 7, с. 35], првенствено на лексичко-терминолошком нивоу. Циљеви рада су следећи: 1) да се предложи бољи преводни еквиваленти, како би се побољшао квалитет наредног издања превода овог романа на српски језик и 2) да се терминологија православне духовности, као и друге лексеме ове области – још једном размотре и евентуално неки њихови делови и утврде у савременом српском језику, те да се предложи другачија, трајнија и(ли) већ у лексичком систему српског језика постојећа решења. Такође се надамо да ће ово истраживање допринети даљој инвентаризацији, семантичкој анализи и лексикографској примењивости лексике из сфере православне духовности уопште. У том смислу оно је надовезивање на наш дугогодишњи истраживачки рад, крунисан, али с друге стране и тек започет одбраном докторске дисертације [в. 1; о овој врсти лексике с аспекта превођења и лексикографије в. нпр. и 3].

2. Из преводног текста издвојили смо 246 јединица које смо анализирали у односу према тексту оригинала, а такође и у односу на њихово место у структури система савременог српског језика, првенствено на лексичком нивоу. У датом раду најпре ћемо се задржати на појединим терминолошким лексичким јединицама којих је у нашем материјалу око 70.

2.1. Најпре ћемо навести преводилачка решења за која сматрамо да представљају грубе грешке које треба неизоставно исправити. Ради се о лексемама *благодутробије* (превод са рус. *чревоугодие*) и *хијерарси* у примеру „док не дођу *хијерарси*“ (превод рус. „до приезда *иерархов*“). Прву лексему налазимо на два места [5, с. 51; 397], од којих се на првом ради о набрајању врста грехова. Читалац може да се запита какав би то грех могло да буде *благодутробије* кад је примарно значење ове лексеме (у најком-

петентнијем и најсвеобухватнијем описном речнику [6]) (шаљиво) *стомак, трбух*, а секундарно значење је *милост, доброта*. Савремени српски језик за означавање ове врсте греха користи лексему *стомакоугађање* [в. у: 4], а сусреће се и еквивалент руском – *чревоугодије*. Што се тиче лексеме (рус.) *иерарх*, она је само на овом месту [5. с. 414] преведена непостојећом у српском језику лексемом *хијерарх*, док је касније [5. с. 417] употребљен одговарајући преводни еквивалент *јерарх* (истина, у погрешном падежу).

2.2. У следећој групи лексичких јединица и њихових неадекватних преводних еквивалената препознаје се недовољно познавање одговарајуће терминологије, те је потребно преводне еквиваленте променити бирањем лексичке јединице из треће колоне, како је показано на табели. Ограничени обим не допушта навођење контекста, те напомињемо да су контексти за сваку од лексема понаособ узети у обзир при избору одговарајућих преводних еквивалената. Тако, на пример, лексему *згрешење* [5, с. 36; 29], у зависности од контекста треба заменити различитим лексичким јединицама: *сагрешење*, односно *пад у грех / прародитељски грех*.

2.3. Издвојићемо и неке глаголе у разним морфолошким облицима и(ли) глаголске именице терминолошког карактера и, након навођења предложеног у постојећем преводу, дати адекватнија преводилачка решења: J1: *приложивши* ... к мошћам – J2: пошто су *приступили* моштима → пошто су се *поклонили* моштима; J1: *совершается* молитва – J2: *обавља се* молитва → *савршава се* молитва; J1: *юродствуй* – J2: *буди јуродив* → *јуродствуй*; J1: *бесчинствуй* – J2: *избезобрази се* → *беичинствуй*; J1: *отмолены* – J2: *искупљени* молитвом → *одмољени*; J1: *источает* олей и мед – J2: *испушта* уље и мед → *точи* уље и мед; J1: *посвящен воскресению* Господню – J2: *посвећен васкрсавању* Господњем → *посвећен васкрсењу* Господњем; J1: *осенял себя крестным знамением* – J2: *прекрстио* би се → *осењивао* би се *крсним знамењем*; J1: *восславили* – J2: *славили* су → *прославили* су.

Превод (J2)	Оригинал (J1)	правилно	Стр. у J1	Стр. у J2
<i>datum kada pada Васкрс</i>	<i>пасхалия</i>	пасхалија	377	397
<i>трапеза</i>	<i>трапеза</i>	трапеза (у др. прим. и <i>престо</i>)	359; 369	378; 389
<i>капуљача</i>	<i>куколь</i>	кукуљ, кукуљица	383	403
<i>молебан захвалности</i>	<i>благодарственный молебен</i>	благодарствени молебан	13	13
<i>предворје цркве</i>	<i>притвор</i>	припрата	13	13
<i>згрешење</i>	<i>грехопадение</i>	пад у грех; прародитељски грех	29	30

<i>предак</i>	<i>праотец</i>	праотац	233	247
<i>укупна молитва</i>	<i>совокупной молитве</i>	заједничка молитва	382	403
<i>нателни крст</i>	<i>нательного креста</i>	напрсни крст	360	380
<i>опело</i>	<i>поминальная молитва</i>	молитва за покојне	321	339
<i>(фрањевачки) манастир</i>	<i>(францисканский) монастырь</i>	самостан	292	308
<i>Страст Христова</i>	<i>Страсть Христова</i>	Страдање Христово	234	248
<i>мати</i>	<i>матушка</i>	попадија	206	217
<i>Светац</i>	<i>Блаженный</i>	блажени	202	213
<i>зрешење</i>	<i>грехопадение</i>	сагрешење	36	38

2.4. На крају, навешћемо за ову прилику и три грешке у којима је разлог избора неадекватног преводног еквивалента не(пре)познавање делова Светог Писма, богослужбених и хагиографских текстова. Рус. *идеже Господь восхоцет*, побеждается естества чин [2, с. 204] преведено је са: *иде Господ куда хоће, побеђује природни поредак* [5, с. 195]. Ради се о тексту из Великог канона Св. Андреја Критског, те би превод (већ постојећи на српском језику, те га је потребно само преузети) требало да гласи: *где Господ хоће, побеђује се поредак природе*. Друга грешка последица је непознавања житија Св. свештеноченика Власија и детаља у коме је овај светитељ помогао особи која се давила од кости застале у грлу. Тако је текст (рус.) *аще кто костию подавится* [2, с. 41] преведен са *ако се коме пригњече кости* [5, с. 39]. У трећем примеру преводилац је такође могао да преузме већ постојећи превод. Ради се, на име, о 33. псалму, 21. стиху: „Смрт је безбожника зла ...“. У оригиналу је дат текст на црквенословенском [2, с. 164]: *смерть грешников лота*, док постојећи преводи Псалтира на српски језик (од којих смо навели превод еп. Атанасија Јевтића) нису консултовани, те понуђено решење гласи *смрт је грешницима љута* [5, с. 156].

3. Навели смо само неке од примера неадекватног превода чувеног романа *Лавр* доктора филолошких наука Евгенија Водоласкина. Сматрамо да ово дело заслужује бољи превод на српском језику који би омогућио и његову бољу рецепцију у српској средини. Такође, присуство староруског и црквенословенског језика у оригиналу требало би посебним стилем да се одрази и у преводу ове књиге, што не би било тешко, уз више познавања одговарајуће литературе, првенствено Светог Писма и богослужбених текстова на црквенословенском језику. Тиме би се показало и колико је (и) у савременом српском језику у овој лексичкој сфери присутно

црквенословенизама, а бо́льи превод и бо́льа рэцепцыя овог бестселера могли би исте да још више осавремене и актуализују.

Литература и извори

1. Бајић 2013: Лексика из сфере православне духовности у савременом српском језику и њена лексикографска обрада / Ружица Бајић, Београд, Филолошки факултет, (необјављена докторска дисертација). – 462 с.
2. Водолазкин 2017: Лавр, неисторический роман / Евгений Водолазкин, Москва, Издательство АСТ. – 441 с.
3. Кончаревић 2006: Руска лексика из религијско-црквене сфере и њена лексикографска обрада / Ксенија Кончаревић // Језик и православна духовност. Крагујевац: Каленић, 185–193.
4. Кончаревић–Радовановић 2012: Руско-српски и српско-руски теолошки речник / Ксенија Кончаревић и Милан Радовановић, Београд, Службени гласник. – 360 с.
5. Мечанин 2013: Лавр, животопис / Евгений Водолазкин (прев. Радмила Мечанин), Београд, Драслар партнер. – 419 с.
6. РСАНУ 1959–2018: Речник српскохрватског књижевног и народног језика (до погледe), I–XX. Београд.
7. Човић 2017: Од превода кључних фрагмената ка идеји књижевног дела / Бранимир Човић // Преводилац, 3–4, Београд, 34–50.

Алеся Носік

ГНЕЎ, АГДА, ПАГАРДА: “ТРЫЯДА ВАРЖАСЦІ” ПРАЗ ПАРАДЫГМУ МОЎНАЙ КАРЦІНЫ СВЕТУ БЕЛАРУСАЎ

Каннітыўныя даследаванні апошнім часам даволі значнае месца адводзяць праблеме эмоцыі. Пры гэтым ужо само тлумачэнне тэрміна “эмоцыя” выклікае цяжкасці, нягледзячы на ўзрастанне цікавасці да яе. Як псіхічны феномен эмоцыя ўяўляе сабой складаную шматузроўневую сістэму, якую Сартр нават адносіў да магічнай, звышнатуральнай сферы. Такі спосаб узаемадзеяння з навакольным светам, на яго думку, уступае ў сілу тады, калі немагчыма дзейнічаць рацыянальна, няма ўмоў для рацыянальнага асэнсавання сітуацыі. Пры гэтым лінгвістычны аналіз мовы фіксуе, як правіла, толькі ўстойлівыя, апасродкаваныя культурай нарматыўныя эмоцыі.

Бачыцца мэтазгодным у аснову апісання эмацыйных характарыстык слова пакласці псіхалагічныя тэорыі, дзе эмоцыі і іншыя псіхічныя працэсы даследуюцца як узаемаабумоўленыя. Э. А. Вайгла тлумачыць гэта тэарэтычнай і практычнай значнасцю праблематыкі, звязанай з эмацыйнымі словамі, і ўказвае, што важным з’яўляецца не толькі праяўленне эмоцыі на лексічным узроўні. Пытанне аб эмацыйнай лексіцы цесна звязана з такімі важнымі тэарэтычнымі пытаннямі, як мова і грамадства, мова і маўленне, моўныя функцыі. Важнымі таксама з’яўляюцца ўзаемаадносінны паміж паняццямі “эмацыйнасць”, “экспрэсіўнасць”, “ацэначнасць”, “суб’ектыўныя адносінны”, “вобразнасць”, “стылістычная суаднесенасць слова”. Гэта часткова ўскладняе вылучэнне эмацыйнай лексікі і з’яўляецца ў пэўнай ступені прычынай адсутнасці адзінства ў крытэрыях яе азначэння [1, с. 1].